

Globalització econòmica i comerç internacional: una revisió a la llum de la crisi¹

CELESTINO SUÁREZ BURGNET (celes@eco.uji.es)

Universitat Jaume I

1. La globalització econòmica del segle xx

El concepte de globalització ha estat present durant les últimes dècades en molts dels treballs que han definit el camp analític de les relacions internacionals, al seu vessant polític, sociològic i, fonamentalment, quan s'ha incidit de manera particular en l'entramat economicofinancer.

Encara així, el significat exacte del terme continua sent objecte de discussió i, nombroses vegades, requereix un cert aclariment que delimiti les seues implicacions pel que fa a factors determinants, elements configuradors i conseqüències del seu desenvolupament i expansió.

Si ens cenyim a l'àmbit de l'economia, podem entendre la globalització com la intensificació dels intercanvis en els distints mercats. Quant als factors productius, capital i treball, la globalització econòmica ha consolidat un moviment internacional creixent d'ambdós, amb les particularitats associades a cadascun d'ells. D'una banda, les transaccions financeres han experimentat, sobretot a partir de la crisi financera de la dècada dels setanta del segle passat, un creixement vertiginós basat en el necessari finançament requerit per l'augment de la producció i el comerç mundial i, sobretot, per l'expansió accelerada d'uns mercats financers internacionals cada vegada més desregulats. Aquesta globalització en particular s'ha vist recolzada de manera fonamental per una innovació tecnològica de les comunicacions que ha sigut el suport físic d'unes transaccions cada vegada més ràpides, segures i barates.²

Pel que fa als moviments migratoris, sense aconseguir l'impacte que van tenir, a finals del segle XIX, sobre la consolidació i expansió d'algunes economies americanes (EUA, Argentina...), és indubtable el paper que han jugat en la reconstrucció, primer, i el creixement, després, de molts dels països desenvolupats d'Europa occidental.

Respecte de l'intercanvi internacional de béns i serveis, aquest s'ha concretat en l'expansió dels fluxos de comerç, tant de mercaderies, en especial de tipus manufacturer, com d'uns serveis cada vegada més sofisticats i vinculats estretament a desenvolupaments tecnològics avançats. Sobre això tindrem oportunitat d'aprofundir la nostra anàlisi al fil de la revisió dels esdeveniments més recents que han delimitat

¹ Traducció del Servei de Llengües i Terminologia (UJI).

² La reducció dels costos de comunicació ha arribat a situar els preus d'aquests serveis pròxims a zero, la qual cosa ha propiciat canvis substancials en la incorporació i ús d'aquests en l'àmbit de l'empresa i ha incentivat l'aparició d'oportunitats de negoci vinculats a la prestació de serveis en xarxa i comercialització i pagament electrònics.

l'evolució de l'economia mundial en els últims anys, i que abordarem en els següents apartats d'aquest treball.

Però abans, resulta d'interès, en línia amb el que ja hem apuntat en els paràgrafs anteriors, deixar constància que el període d'integració mundial a què estem fent referència (finals del segle xx) no va constituir l'inici del fenomen globalitzador en l'economia, perquè tenia precedents molt rellevants en la història econòmica. Sense haver de remuntar-nos a períodes més llunyans, podem limitar la nostra anàlisi als dos últims segles i tenir paràmetres comparatius més homogenis en termes de trets polítics i socioeconòmics. Amb aquesta perspectiva temporal, sabem que des d'aproximadament meitat del segle XIX fins a la I Guerra Mundial es va viure un període molt intens d'obertura econòmica, fonamentat en dos elements crucials: la disminució de les barreres al comerç i el desenvolupament dels mitjans de transport. Ambdós factors es van coadjuvar per a aconseguir una dràstica reducció dels costos associats al moviment de mercaderies entre països. Per la seua banda, els mercats de capitals, i el que és més important, les transaccions financeres com a suport a l'expansió de les activitats productives de l'economia real (mineria, infraestructures o indústria manufacturera) van mostrar nivells d'integració no tan allunyats als que es donen en l'actualitat. Estem parlant de principis del segle xx, quan les comunicacions havien experimentat avanços substancials, però resultaven incomparablement menys eficients que les tecnologies de transmissió de dades i informació que s'han desenvolupat en les últimes dècades.

I no podem oblidar que, des de 1880 aproximadament, el manteniment del patró-or com a eix central del marc de disciplina monetària internacional va jugar un paper crucial a l'hora de propiciar forts moviments de capital que, en els seus moments àlgids, va permetre que els països més desenvolupats situaren quasi la meitat de tota la seua inversió directa a l'estranger. En l'actualitat aquesta proporció escassament arriba a un 10 per cent.³

Aquella primera fase de globalització, interrompuda de manera brusca el 1914 en esclatar el conflicte europeu, no es va recuperar en finalitzar el conflicte bèl·lic, i l'economia mundial va entrar en un període de proteccionisme a ultrança en l'aspecte comercial i restriccions quasi insuperables per als fluxos financers. La crisi econòmica de 1929, la histèria nacionalista i l'ambient prebèl·lic dels trenta, i la mateixa guerra després, van fer que es bloquejara definitivament l'obertura que s'havia començat a gestar un segle abans i que havia aconseguit la seua esplendor en les dècades que van acompanyar el canvi de segle.

En l'àmbit de les finances internacionals, després del període de tipus de canvi fixos instaurat en Bretton Woods en finalitzar la II Guerra Mundial, amb el col·lapse de la disciplina monetària i la flotació de les principals monedes que es generalitza a principis dels setanta reapareix un mercat de capitals global.

A partir d'aquest canvi rellevant en el marc institucional que regulava el sistema monetari internacional, podem identificar els factors que, en última instància, han actuat com a motor de la integració comercial i financera experimentada per l'economia mundial.

³ Una exposició interessant de la dinàmica d'aquests moviments de capital, des d'una perspectiva temporal comparada per a ambdós episodis històrics de globalització pot trobar-se en: De la Dehesa, 2000, pàgines 21 i següents.

Hi ha un ampli consens entorn de dos: d'una banda, els avanços tecnològics, que han reduït dràsticament els costos de comunicació i tractament de la informació, i d'un altre, la forta liberalització comercial que s'ha dut a terme a través de les negociacions multilaterals en el si del llavors GATT (Acord General sobre Aranzels i Comerç), que va donar pas el 1994 a l'actual organització, l'OMC (Organització Mundial del Comerç).

L'impacte, en termes quantitius, de l'expansió comercial que es produeix en la segona meitat del segle XX és inqüestionable. És aquelles cinc dècades, el comerç mundial ha triplicat el ritme de creixement de la producció mundial. Des d'una perspectiva més qualitativa, les bondats del comerç entre països és un punt d'acord per a la immensa majoria dels economistes. I, en aquest sentit, enfront de la percepció moltes vegades distorsionada de molts ciutadans que associen els beneficis de l'intercanvi exclusivament a allò que un país és capaç d'exportar, sabem que els avantatges de l'especialització (i per tant, considerant també el que compra a l'exterior) són les que, en últim terme, signifiquen i concreten en augments de benestar i, per tant, acaben explicant els augments de la renda "per capita" dels habitants als països que comercien.

No es poden oblidar, i ja s'han comentat anteriorment, els avanços tecnològics succeïts al camp de la comunicació. En aquest sentit, les noves tecnologies del transport i les telecomunicacions han accelerat reduccions en els costos associats al seu ús. Sense entrar en la constatació des d'una perspectiva quantitativa, amb la utilització d'estadístiques i referències de sobra conegudes, l'abaratiment evident d'aquests serveis ha sigut bàsic per a l'expansió del comerç. La deslocalització de la producció, a través d'un creixent flux d'inversions estrangeres ha reduït en part el volum de matèries primeres que es mouen entre països i ha consolidat un comerç més intens de productes manufacturats, amb major valor afegit i un cost de transport unitari més baix.

Amb totes les similituds que podem trobar entre les dues globalitzacions considerades, la de finals del segle XIX i la del XX, hi ha alguns elements diferenciadors que mereixen ser destacats. En primer lloc, la integració actual involucra un nombre molt major de països. Quan utilitzem el terme de globalització, efectivament, ara estem considerant una bona part de les economies mundials, més enllà de la dominació territorial que pogueren representar les potències colonials de fa un segle. Pel que fa al canvi tecnològic, la millora de les comunicacions ha tingut un impacte sobre consumidors i productors que iguala o supera, en termes de reducció de costos, la que es va aconseguir amb la denominada revolució del transport en l'últim terç del segle XIX. Però, sens dubte, en l'aspecte en què la globalització actual arriba a cotes diferencials clarament positives és en el grau d'institucionalització que mostra l'economia mundial actualment. No sols per l'existència d'organismes supranacionals que articulen els centres de decisió política en àmbits com ara el comercial (OMC), financer (FMI) o econòmic (OCDE), sinó perquè les grans corporacions industrials i financeres desenvolupen estratègies que van molt més enllà de les fronteres dels seus països d'origen. En definitiva, i com apunten alguns autors (Bordo i altres, 1999), la realitat mundial és ara molt diferent de la de fa un segle: a una major democràcia i mecanismes de representació ciutadana més desenvolupats, s'uneix una integració més profunda i àmplia que la que es va arribar a aconseguir en el període immediatament anterior a la I Guerra Mundial.

2. Creixement de la producció i comerç internacional en l'economia mundial

El creixement experimentat per l'economia mundial durant les últimes dècades ens permet constatar un vincle estret entre aquesta evolució i el fenomen dels intercanvis basats en l'especialització internacional. El que hem denominat globalització comercial —junt amb una altra de caràcter més financer— constitueix, sens dubte, uns dels elements dinamitzadors de major calat per a explicar els forts increments de renda de què hem sigut testimonis l'última part del segle xx i principis del XXI, justament fins a l'arribada de la crisi actual l'any 2007.

Revisem, encara que siga de forma succinta, quins són els fonaments teòrics que sustenten aquesta associació entre comerç i creixement.

A partir dels models neoclàssics (Solow, 1956), que consideren l'acumulació de capital com el factor determinant del creixement, i del supòsit que els rendiments d'aquest capital són decreixents, s'arribava, a llarg termini, a una convergència de rendibilitat "per capita".

No obstant això, productivitats diferents dels factors productius dels uns i els altres països, i les enormes diferències en les taxes d'estalvi que són capaços d'aconseguir en les distintes economies, es coadjuven perquè la convergència abans esmentada no s'aconsegueixca. I és aquí, quan el comerç pot aportar elements que influeixen positivament sobre el creixement econòmic. L'obertura al comerç i la promoció dels intercanvis comporta augments d'eficiència en les economies que es veuen involucrades, a través d'una reassignació dels recursos productius.

En definitiva, el comerç internacional determinarà, fent substantius els avantatges comparatius latents en els diferents sectors, quines activitats productives es consolidaran en uns països o altres, configurant així un patró de comerç exterior mundial.

Des d'una perspectiva més dinàmica, i combinant-se amb un element ja comentat, els intercanvis entre països faciliten la difusió tecnològica,⁴ la qual cosa reforça l'especialització internacional i els consegüents guanys que s'obtindran de l'activitat comercial i que, en última instància, passaran a integrar-se en el valor afegit agregat d'una economia, és a dir, en la macromagnitud (PIB) de referència que utilitzem per a quantificar la producció d'un país.

En definitiva, la investigació en R+D com a motor de creixement podem identificar-la com un dels elements determinants del progrés tècnic. Des d'una perspectiva internacional, la integració i globalització econòmiques, articulades a través dels intercanvis comercials i els moviments de capital productiu (inversió directa), afavoriran els processos d'innovació tecnològica. Al mateix temps, la incorporació de nous països al comerç mundial, o l'augment de la participació d'aquells que ja l'integren, suposarà una ampliació del mercat i, per tant, dels beneficis potencials d'aquells que hagen desenvolupat nous productes, o nous processos, tecnològicament més avançats i eficients.

Des d'una perspectiva geogràfica i històrica, l'estreta relació entre creixement i comerç internacional es va consolidar a partir d'una estratègia supranacional de recuperació fonamentalment europea que s'inicia en la postguerra, en el que es coneix

⁴ En aquest sentit, alguns models de creixement endogen (Grossman i Helpman, 1991) assignen a la inversió en I+D un paper crucial en l'explicació del creixement.

com “reconstrucció de l’economia atlàntica”, i que podem considerar que s’estén aproximadament al llarg de dues dècades (1950-1970).

Tot i que és cert que l’economia internacional ha d’entendre’s com una cosa que va molt més enllà d’aquesta específica àrea geogràfica, no ho és menys que en aquest moment històric Europa occidental, junt amb els Estats Units, constitueixen el nucli més important dels intercanvis comercials. Serà a partir de la dècada dels setanta quan Japó, i altres països emergents, aportaran fluxos rellevants de comerç al total mundial, trencant en certa manera el domini atlàntic previ. D’aquesta manera, creixement i comerç van a veure’s estretament associats, en el tercer quart del segle xx, a un model econòmic dominant i definit per la supremacia del mercat lliure, l’especialització internacional i els beneficis derivats d’una intensa activitat comercial.

Tampoc pot oblidar-se que en la consecució d’aquest projecte atlàntic comú va tenir un paper crucial el procés de liberalització comercial tutelat institucionalment, a partir de 1947, pel GATT. El propòsit bàsic d’aquest marc de negociació inicial va ser la recerca d’«acords recíprocs mútuament avantatjosos dirigits a aconseguir una reducció substancial dels aranzels i altres barreres al comerç».⁵

La liberalització multilateral que comença —i posteriorment es referma— amb els successius acords aconseguits en el marc de les rondes GATT es va veure complementada, en l’àmbit restringit de l’Europa més desenvolupada, amb la integració comercial que s’inicia en constituir-se la Comunitat Econòmica Europea el 1958. Els països industrialitzats van apostar per l’obertura dels seus mercats per a aconseguir taxes de creixement més sòlides i sostingudes en el temps. L’etapa d’expansió comercial i desenvolupament econòmic es va estendre fins a la meitat dels anys setanta quan una crisi doble, monetària i energètica, va fer trontollar els fonaments sobre els quals s’assentava la carcassa financera i productiva de l’economia occidental. Es tancava així una etapa d’estabilitat macroeconòmica i expansió comercial especialment fructífera en termes de creixement i augment del benestar col·lectiu als països desenvolupats.

Després de les turbulències que van marcar la segona meitat dels anys setanta, i des d’una perspectiva més àmplia, els vuitanta van representar un canvi d’orientació rellevant en el marc de l’economia internacional, on els països en desenvolupament i els denominats emergents van redefinir les seues estratègies de creixement. L’abandó de posicions substitutives d’importacions s’estén ràpidament i posicions prèvies de forta protecció i reserva dels mercats interiors donen pas a polítiques de creixement “cap a fora” que reactiven els fluxos de béns i serveis que s’intercanvien a nivell mundial. El procés experimenta un impuls afegit amb el col·lapse dels sistemes comunistes d’Europa de l’est i de l’antiga Unió Soviètica entre 1989 i 1991 (Findlay i O’Rourke, 2007, pàgines 498 i següents).

Des d’una perspectiva global, resulta d’interès constatar així mateix el canvi de patró sectorial que es produeix en aquesta etapa. Entre 1980 i 1991, el volum de comerç internacional va augmentar aproximadament en un 70 per cent, i aquesta pujada va venir acompanyada per un canvi molt rellevant en l’estructura per productes dels fluxos. Fins a aquell moment, la distribució entre manufactures i matèries primeres havia sigut, de

⁵ Part del Preàmbul de l’Acord. Podeu trobar-lo a <<http://gatt.stanford.edu/page/home>>.

forma consistent, entorn d'un 50% per a cada categoria. No obstant això, en la dècada esmentada es desequilibra clarament i les manufactures, amb un creixement del 140 per cent, passen a dominar els intercanvis i superen el 70 per cent de les transaccions a nivell mundial. Aquest comportament del comerç confirma el fet substancial que creixement i canvi estructural van necessàriament units en el procés de desenvolupament econòmic. A mesura que augmenta el nombre de competidors en l'escena econòmica internacional, els productors ja establerts es veuen forçats a incrementar la seua competitivitat si volen mantenir-se en el mercat. Es fa ineludible, doncs, per a aquests països escometre una concentració encara major en la producció de béns tecnològicament més avançats, amb marges de valor afegit més elevats, i amb la conseqüència lògica d'una tensió també major en els mercats de factors productius. Encara que no entrem aquí a analitzar l'evolució dels fluxos d'inversió directa estrangera, resulta evident els efectes que aquest canvi estructural tindrà sobre els mateixos, a través d'un procés de deslocalització de la producció d'acord amb les pressions competitives que acabem d'enunciar.

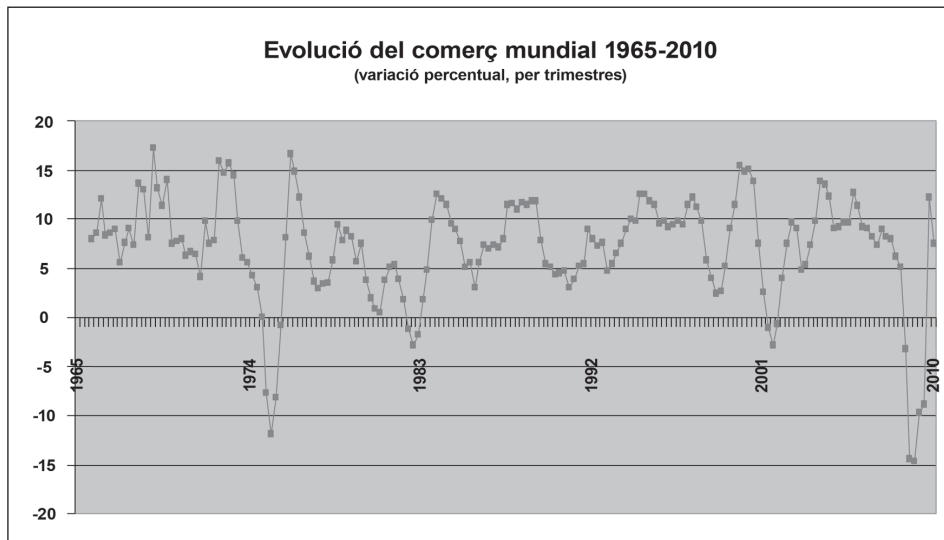
Els esdeveniments de caràcter polític i geoestratègics abans assenyalats i la mateixa evolució dels fluxos de comerç sustenten la reglobalització que té lloc en l'última part del segle XX. D'altra banda, l'economia en el seu conjunt entra en una fase d'elevada disponibilitat creditícia promoguda per mesures desreguladores molt intenses i polítiques monetàries relaxades que abonen, també en l'àmbit del comerç internacional, una forta expansió dels intercanvis mundials.

En gran manera, és en aquesta etapa on es gesta l'embrió de la crisi actual. Alguns economistes de prestigi ja van formular de manera consistent i rigorosa les contradiccions que, des d'una perspectiva global del sistema, s'estaven configurant dins de la lògica del funcionament econòmic generalment acceptat per líders i gestors polítics (Stiglitz, 2003). No obstant això, aquestes advertències, encara considerant el rigor i prestigi acadèmic i intel·lectual dels seus autors, van ser explícitament ignorades, quan no injuriades, des d'una talaia de superba on es combinaven la complaença amb el *statu quo* imperant, la falta de coratge polític i, més explícitament, els molt forts interessos econòmics privats que es beneficiaven d'un entorn financer amb menor regulació.

3. Crisi financera i economia real: els efectes sobre els fluxos de comerç

La recessió en què entra l'economia mundial com a conseqüència de la crisi financera iniciada el 2007 s'ha convertit en la més profunda de les que ha afectat l'activitat econòmica global des de la dècada dels trenta del passat segle. Els efectes negatius sobre els fluxos de comerç mundial han constatat una estreta vinculació de caràcter procíclic que caracteritza la relació entre creixement i comerç. Si durant els anys de bonança econòmica, com ja hem vist, ambdues magnituds es van enfortir mútuament, en iniciar-se la crisi es produeix un efecte arrossegament molt intens que sorprèn per la seua virulència, tant en termes de magnitud com de forta acceleració temporal.

A partir de la segona meitat de 2008, els efectes de la crisi financera que s'havia iniciat un any abans, impacten de forma directa sobre l'activitat comercial internacional. La caiguda en els intercanvis mundials de mercaderies mostra unes peculiaritats que la fan especialment dramàtica, tal com es pot observar en el gràfic adjunt.

Font: OCDE.

L'afonament del comerç mostra un perfil molt específic: és sobtat, molt intens i sincronitzat. Analitzem amb un poc més de detall aquests trets.

La disminució dels fluxos de comerç globals sol acompanyar els episodis de crisi que, en distints moments, han afectat l'economia global. Des del final de la II Guerra Mundial, i més concretament des de finals de la dècada dels seixanta, s'han produït tres episodis negatius en l'evolució del comerç mundial associats, respectivament, a la crisi energètica de 1974-75, la recessió de 1982-83 i la crisi que va afectar el sector tecnològic de 2001-02. Únicament el retrocés en els anys setanta va superar lleugerament la barrera dels dos dígitos (-11%). Les caigudes de 1982 i 2001 es van situar en l'entorn del -5%.

Enfront d'aquests referents, la caiguda experimentada en el comerç mundial en el quart trimestre de 2008, en relació amb el mateix període de l'any anterior, supera el 15%. Sorpren, junt amb la dimensió de l'afonament en els fluxos, l'extraordinària rapidesa amb què s'aconsegueixen aquests mínims: menys d'un any.⁶

El caràcter sincronitzat a què fèiem referència anteriorment es constata quan analitzem les estadístiques per països. A partir de les dades publicades per l'Organització Mundial del Comerç (OMC), absolutament tots els més del centenar de països per als quals es disposa d'informació de comerç exterior van experimentar reduccions, tant en les seues importacions com en les exportacions, durant la segona meitat de 2008 i primera part de 2009 (Eichengreen i O'Rourke, 2009).

⁶ Si ho comparem amb allò que va passar en el període de la Gran Depressió de 1929, en aquelles excepcionals circumstàncies van ser necessaris dos anys perquè el comerç caiguera el mateix que ara s'ha produït en un període de temps significativament més curt: entorn de tres trimestres.

Aquesta sincronia espacial ve acompanyada per una singular homogeneïtat en el patró sectorial dels retrocessos en els intercanvis. Tots els sectors que configuren la suma global de comerç van mostrar una evolució negativa en el primer trimestre de 2009. Aquests elements singularitzadors d'aquest col·lapse comercial demanden la identificació de les causes que han catalitzat un fenomen que està marcant l'evolució més recent d'una part substancial de l'escena econòmica internacional. Potser, no a la seua vessant més mediàtica, però sí en els fonaments que sostenen la cohesió del sistema global.

La complexitat d'aquesta crisi econòmica és, sens dubte, singular. Té el seu detonant en l'àmbit financer dels Estats Units, contamina amb rapidesa i contundència inusitades al sistema bancari europeu, provoca l'afonament de la posició del deute sobirà d'uns quants països i, finalment, impacta de ple en l'economia real. En els seus desenvolupaments més recents està incidint sobre l'entorn polític, —especialment en el marc de la Unió Europea—, de manera que afegeix dosi d'inestabilitat i incertesa creixents a les perspectives de recuperació a curt i mitjà termini.

Sense pretendre l'existència d'un consens que identifique absolutament les variables determinants d'aquesta recessió global dels intercanvis, sí que resulta factible apuntar elements d'acord rellevant entre els economistes per a entendre millor les claus de l'afonament del comerç internacional.

Amb prou unanimitat s'accepta que el col·lapse del comerç que té lloc a finals de 2008 i principis de 2009 va derivar d'una caiguda intensa i ràpida de les vendes, explicada a partir d'una pertorbació al costat de la demanda, que es va veure acompanyada des de l'oferta per elements substancials de la conjuntura econòmica internacional.

Aquestes pertorbacions de demanda sobre els dos components bàsics del comerç mundial, —les matèries primeres i els productes manufacturats— es van coadjuvar per a reforçar la caiguda a través de canals diferents però que van acabar reforçant-se mútuament (Baldwin, 2009).

Pel que fa a les matèries primeres, els preus es van compassar a la reducció de la demanda que es va iniciar a mitjan 2008. Com és lògic, volums menors d'intercanvis a preus més baixos van afonar les xifres de comerç. En el cas dels productes manufacturats, el fenomen que s'experimenta és una cosa diferent. Aquí no hi ha impacte via preus, sinó un factor de comportament preventiu per part de consumidors i empreses que, a la vista dels esdeveniments que estava vivint el sector financer, decideixen ajornar de forma brusca accions de consum, reposició d'inventaris i renovació de béns d'inversió.

Aquest fenomen d'ajornament de la demanda explica bé, i fonamenta racionalment, l'impacte negatiu que experimenta el comerç internacional. La fortíssima caiguda en la demanda, sent aquesta un component substancial del PIB, hauria d'haver arrossegat a aquesta macromagnitud a reduccions proporcionals. No obstant això, la producció mundial tot i experimentar taxes negatives de creixement ha estat lluny de mostrar un comportament tan recessiu com el del comerç. Bona part de la resposta està en l'anomenat "efecte composició" associat a la pertorbació de demanda succeïda. En línia amb tot allò que s'ha avançat abans, les restriccions en les compres de béns de consum durador i béns d'inversió tenen efectes particulars sobre el conjunt de la cadena productiva. A més que l'impacte en aquest tipus de productes és molt ràpid, atès el seu elevat escalonament afecta immediatament els sectors abastidors d'inputs intermedis: químics, siderúrgia, altres

components, etc. Si comparem el patró sectorial del comerç i de la producció mundial, observem com la participació d'aquest grup de béns té un pes relativament major en el flux d'intercanvis i, d'aquesta manera, s'exagera l'impacte de la caiguda quan el referent quantitatiu és el ràtio comerç/PIB.⁷

Sens dubte, junt amb el factor que acabem de vincular a la composició dels patrons sectorials de comerç, també ha resultat determinant, per a explicar l'impacte de la crisi sobre els volums de comerç, el fenomen de la simultaneïtat que s'ha produït a nivell mundial. Pràcticament, els fluxos de comerç (importació i exportació) de tots els països van caure al mateix temps.

Les raons que expliquen aquest comportament cal cercar-les en dos àmbits: el de la logística i les cadenes d'abastiment internacional, d'una banda, i els mecanismes macroeconòmics que es van deslligar a partir de la crisi financera, per un altre. Es pot concloure, de la identificació dels factors que s'han apuntat com a determinants del col·lapse comercial, que estem assistint a un canvi substancial en el paper que juga el comerç a l'escenari macroeconòmic.

Resulta evident que les cadenes internacionals d'abastiment i subministrament han modificat de manera rellevant la mateixa naturalesa del comerç internacional i, el que és més important des d'una perspectiva global, la seua funció com a transmissor de perturbacions entre països i àrees del món. La fragmentació de les cadenes de producció comporta que, per exemple, la disminució de les vendes d'un determinat bé manufacturat suposen la caiguda més que proporcional de les importacions (i per tant, exportacions per un altre país) dels inputs incorporats en aquest bé final. Productes intermedis que, al seu torn, poden haver creuat fronteres en més d'una ocasió com a resultat de la respectiva deslocalització de determinades fases del seu procés productiu. Tot això ens configura uns fluxos internacionals de manufactures que s'assemblarien als moviments de components entre seccions en la cadena de producció d'una factoria global. D'aquesta manera, resulta fàcil entendre que el sistema ja no es mou seguint el vell model keynesià, en el qual el comerç mutu respon a canvis en els respectius nivells de renda (i conseqüent demanda) dels països. Ara, els béns intermedis que configuren bona part d'aquest comerç mundial a través de la demanda dels grans mercats als països més desenvolupats estan determinant les exportacions i importacions de molts altres països. A partir d'aquí, els canals de transmissió, en termes macroeconòmics, expliquen la simultaneïtat de l'impacte de la crisi sobre els intercanvis exteriors d'economies tan diferents i distants geogràficament.

4. Perspectives de recuperació i projeccions de futur

La rapidesa amb què es va produir el col·lapse comercial en la segona meitat de 2008 ens fa tenir esperances, contingudes això sí, sobre la recuperació dels intercanvis mundials de béns i serveis. Si el factor determinant de la caiguda va ser, com hem argumentat, l'extrema debilitat de la demanda, un canvi de comportament en aquesta variable hauria de fer créixer de nou el comerç. I això és el que semblen apuntar les estadístiques publicades per l'OMC

⁷ En un treball recent per al comerç entre la Xina i els Estats Units (Francois i Woerz, 2009) es constata empíricament que l'efecte "composició" és l'element clau per a explicar el col·lapse del comerç.

en el seu últim informe sobre el comerç mundial, i referides a l'any 2010. El creixement del comerç aquest últim any ha sigut, per al conjunt de les mercaderies, del 14 per cent, mentre que en el cas particular de les manufactures ha arribat al 18 per cent. Encara que això confirmaria un gir evident respecte de l'any anterior (-12%), la contundència de la dada estadística ha de ser matisada per arguments rellevants de caràcter qualitatiu i, sobretot, de factors vinculats a les fortes perturbacions que, en termes macroeconòmics, s'han instal·lat de forma quasi permanent en la conjuntura internacional.

En primer lloc, el fort augment del comerç el 2010 està calculat com a percentatge de creixement interanual sobre els intercanvis de 2009. Resulta evident que, en termes relatius, la pujada seria molt més modesta si la considerem sobre el nivell previ al col·lapse. Segurament, les fortes restriccions que van donar lloc a l'afonament han hagut de relaxar-se quan s'ha hagut de fer front a una ineludible reposició d'inventaris i consum prèviament contingut. En segon lloc, no podem descartar una recaiguda perquè les dades corresponents als primers dos trimestres de 2011 tornen a mostrar un cert estancament de la recuperació de l'any anterior. Per descomptat, la crisi del deute sobirà d'alguns països i les fortes restriccions creditícies que segueixen presents en els mercats dels països més desenvolupats no auguren resultats optimistes.

D'altra banda, el paper jugat per les economies asiàtiques, amb la Xina i l'Índia com a protagonistes destacades, en el manteniment (entorn del 3%) dels seus fluxos d'importació el 2009, i la forta pujada experimentada el 2010, podria estar esgotant-se, atès que també aquests països estan mostrant símptomes que la crisi persistent en l'àrea desenvolupada comença a tenir efectes negatius sobre ells. El mateix argument és aplicable a altres regions del món, com el Con Sud americà.

Des d'una perspectiva potser menys conjuntural i fonamentada més en estratègies de mitjà i llarg termini convé reflexionar sobre polítiques i accions en l'àmbit del comerç internacional que puguin ser desenvolupades en un entorn de fortes restriccions fiscals com el que sembla que vaja a consolidar-se durant els pròxims anys en bona part dels països desenvolupats. No resultaria creïble, amb la informació de què disposem en aquests moments, qualsevol prospecció basada en el cas que seran polítiques expansives del costat de la demanda les que substancien la recuperació dels intercanvis mundials de mercaderies.

En aquest sentit, accions dirigides a reactivar les estroncades negociacions en el marc de la ronda Doha i a l'enfortiment del sistema multilateral complirien dos objectius importants. D'una banda, promoure el comerç amb instruments que no tenen, pràcticament, cap cost fiscal, i d'un altre, conjurar possibles temptacions proteccionistes en un moment en què el recurs a la reserva dels mercats nacionals pot tenir conseqüències devastadores per a la recuperació de l'economia mundial.

La culminació de les negociacions de la ronda Doha, ajornades i prorrogades de manera contínua i recurrent durant els últims anys, reforçaria el malparat prestigi de l'OMC com a fòrum internacional garant de la disciplina i desenvolupament ordenat dels intercanvis comercials entre països i, d'aquesta manera, recolzar una recuperació de l'activitat econòmica en què els exportadors pogueren dur a terme les seues inversions en un entorn de seguretat futura d'accés a mercats exteriors.

Qualsevol anàlisi sobre perspectives futures en el desenvolupament comercial internacional s'ha de fonamentar necessàriament en factors macroeconòmics, la qual

cosa no deixa de ser conseqüent amb les pròpies arrels de la crisi actual que, no oblidem, es desencadena en l'àmbit purament financer. Resulta evident que els forts desequilibris macroeconòmics globals acumulats durant més d'una dècada han de ser abordats i, d'alguna manera, s'han d'adoptar polítiques i estratègies dirigides a la seua disminució. El reequilibri de les balances per compte corrent serà una condició indispensable per a retornar a una senda estable de creixement de l'economia mundial i, amb això, de la recuperació dels intercanvis mundials de mercaderies.

A curt termini, no obstant això, podem trobar-nos de nou amb una caiguda brusca dels fluxos comercials, atesa la sostinguda debilitat que estan mostrant les economies més desenvolupades. Un estancament de l'activitat econòmica, amb els roïns resultats que semblen previsible per al 2011 en termes de creixement, poden provocar una recaiguda equiparable a l'experimentada fa un parell d'anys, amb l'agregant que la fortalesa que van mostrar llavors les economies asiàtiques s'ha vist clarament disminuïda.

En última instància, sembla oportú reforçar un missatge en defensa d'un desenvolupament ordenat dels intercanvis comercials en què les pressions competitives nacionals no es tradueixen en estratègies neoproteccionistes. Les lliçons de la història estan aquí. La crisi dels anys trenta del passat segle va enllaçar amb la pitjor etapa de nacionalisme econòmic que ha viscut Europa, i amb unes conseqüències que malauradament van anar molt més enllà del col·lapse comercial. Aprenuem.

BIBLIOGRAFIA

- BALDWIN, R. (2009): «The great trade collapse: What causes it and what does it mean?», *VoxEu.org*, novembre, < <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/4304>>.
- BORDO, M. i altres (1999): «Is globalization today really different from globalization a hundred years ago?», dins COLLINS, S.M. i R.Z. LAWRENCE (eds.): *Brookings trade forum 1999*, Washington, Brookings Institution Press, 1-72.
- DE LA DEHESA, G. (2000): *Comprender la globalización*, Madrid, Alianza Editorial.
- EICHENGREEN, B. i K.H. O'ROURKE (2009): «A Tale of Two Depressions», *VoxEu.org*, abril, < <http://fabiusmaximus.wordpress.com/2009/04/09/two-depressions/>>.
- FINDLAY, R. i K.H. O'ROURKE (2007): *Power and Plenty. Trade, War and the World Economy in the Second Millennium*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
- FRANCOIS, J. i J. WOERZ (2009): «The Big Drop: Trade and the Great Recession», *VoxEU.org*, marc, < <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/4269>>.
- GROSSMANN, G. i E. HELPMAN (1991): *Innovation and growth in the global economy*, Cambridge, Massachusetts, MIT Press.
- STIGLITZ, J.E. (2003): *Los felices 90. La semilla de la destrucción*, Madrid, Taurus.